

δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν τὰ ὕλικά του μέσα νὰ πάει σὲ ἰδιωτικὸ ἢ νὰ πάρει δάσκαλο στὸ σπίτι του. Πάλι — ἂν τὸ κράτος, ἢ καλλίτερα ἢ κρατοῦσα τάξη εἶναι φιλελεύτερη, τότε δὲν μπορεῖ ν' ἀφήσει μεγάλη ἐλευτερία στὴν ἐκπαίδευση *κανενός*. Ὅλοι ἀναγνωρίζουν στὸ Κράτος τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση· μὰ τὸ καταλαβαίνει κανεὶς πολὺ καλὰ πῶς μὲ τὴν ἴδια λογικὴ πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωριστεῖ τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλει καὶ ὀρισιμένη ἐκπαίδευση, γιατί μπορεῖ ἐκεῖνο πού τὸ ἓνα ἄτομο θεωρεῖ ἐκπαίδευση, τὸ Κράτος νὰ τὸ βλέπει γιὰ ἔλλειψη ἐκπαίδευσης. Τὸ φιλελεύτερο κράτος λοιπὸν θὰ ἐπιβάλλει σὲ ἑλους τὸ νὰ ἐκπαιδεύουν καὶ τὸ τί ἐκπαίδευση θὰ πάρουν· μόνο στὸ ποῦ καὶ πῶς καλλίτερα θὰ τὴν πάρουν μπορεῖ ν' ἀφήσει τὸ φιλελεύτερο Κράτος ἐλευτερία, κρατώντας ὅμως πάντα τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτείας γιὰ νὰ μὴν τυχὸν παραδιαστοῦν οἱ ἀναγκαστικὲς διατάξεις του. Ἄν αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ στάση τοῦ φιλελεύτερου Κράτους ἀπέναντι στὴν ἀπαίτηση τῶ συντηρητικῶν — ἢ σημερινῆς στάσης μας ἀπέναντι σ' αὐτή, θὰ εἶναι πολὺ πῶς αὐστηρότερη· κι ὁ λόγος εἶναι, πῶς προτοῦ παρουσιαζοῦμε συνειδητὰ μορφωμένη μεγαλοαστικὴ τάξη, πρέπει νὰχοῦμε μορφώσει μὲ τέτοιον τρόπο τις ἄλλες τάξεις τοῦ λαοῦ, πού νὰ μὴν εἶναι δυνατὸν νὰ τις ἐκμεταλλεῖται ἢ ἔτσι μορφωμένη μεγαλοαστικὴ. Θὰ πολειμήσουμε λοιπὸν σήμερᾶ μὲ κάθε τρόπο τὴν ἐλεύτερη ἐκπαίδευση· τὸ ἐπιχειρήμα πῶς τάχα πρέπει πρῶτα νὰ μορφώσουμε τὴ μεγαλοαστικὴ τάξη πῶς θὰ μορφώσει τὸ λαὸ δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ τὸ πάρουμε γιὰ σοβαρὸ, γιατί θὰ μᾶς περνοῦν βέβαια γιὰ πολὺ ἄφελεις οἱ συντηρητικοὶ νὰ πιστεύουν πῶς ἡμεῖς μποροῦμε νὰ βάλουμε λύκους γιὰ νὰ μᾶς φυλάξουν τὰ πρόβατα, μποροῦμε νὰ βάλουμε ἐκαίνους πού ἔγιναν μεγάλοι μὲ τὴν ἐκμετάλλεψη τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ *μορφώσουν* τὸ λαὸ! τὸ εἶπαμε δὲ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ· ἄνθρωπος πού ἔχει συμφέρο καὶ σκοπὸ νὰ ἐκμεταλλεῖται ἓναν ἄλλο, *ποτέ* δὲν θὰ σκεφτεῖ σοβαρὰ νὰ τόνε μορφώσει, ἢ, ἂν τὸ κάνει, θὰ τοῦ δώσει μόρφωση πού καλλίτερα νὰ τοῦ λείπε. Τί θὰ κάνουμε λοιπὸν οἱ σημερινοὶ φιλελεύτεροι; πρῶτα θὰ δείξουμε στὸ σημερινὸ κόσμον πού βάζει ὁ ἴδιος τὸ σκοινὶ στὸ λαιμὸ του τὴν πραγματικὴ κατὰστασι, θὰ τοῦ δείξουμε τί τοῦ χρειάζεται ἢ μόρφωση καὶ τί μόρφωση τοῦ χρειάζεται, θὰ τοῦ δώσουμε μὲ διάλεξες καὶ φυλλάδια τὴ μόρφωση αὐτὴ κι ἀφοῦ τὸν κερδίσουμε κι ἀφοῦ ἢ μεγάλη ἀμόρφωτη σήμερᾶ μᾶζα τοῦ λαοῦ ἀποχτήσῃ τὴν πραγματικὴ πολιτικὴ δύναμη, δύναμη πού θὰ ξέρει πῶς νὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τὸ συμφέρο της, θὰ βάλουμε μπροστὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, θὰ φέ-

ρουμε τὴ φιλελεύτερη ἐκπαίδευση. Ἡ ἐκπαίδευση αὐτὴ, πού θὰ γίνεταὶ στὴ ζωντανὴ γλῶσσα, στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τὴν ἐθνικὴ (γιατὶ δὲν πρέπει νὰ χάνεταὶ καιρὸς νὰ ξεμαθευτεῖ ἢ γλῶσσα του καὶ νὰ μαθευτεῖ ἄλλη — πρᾶμα ἄλλως τε ἀδύνατο, ἀφοῦ ἢ ἄλλη αὐτὴ γλῶσσα εἶναι νεκρὴ), θὰ ἔχει μεγαλύτερο σκοπὸ νὰ μὴ βάλει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ πρόληψες καὶ δεισιδαιμονίες· θὰ τὸ βοηθήσῃ νὰ γνωρίσῃ τὴ φύση (τὴ φύση τῆ δικῆ του καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον) γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὴ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τοὺς σκοποὺς του, γιὰ τις ἀνάγκες του, θὰ τοῦ δείξῃ ἔπειτα τὴν κοινωνία, τὴ οὐστασὴ της, τοὺς ἀγῶνες της καὶ μ' αὐτὲς τις γνώσεις μᾶζα μὲ γραφὴν καὶ ἀνάγνωσι, ἀριθμητικὴ καὶ δύναμη νὰ ἐκθέσῃ τὴ σκέψη καὶ παρατήρησὴ του καὶ μ' ἄλλες πρακτικὲς (γεωργικὲς, κτηνοτροφικὲς ἢ τεχνικὲς γνώσεις) νὰ τὸ ἀφήσῃ μὲ γυμνασμένο σῶμα καὶ μυαλὸ στὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ὅχι ἔρμαιο τῆς ἐκμετάλλεψης τῶν ἐπιτηδείων, μὰ ἄνθρωπο μὲ χαραχτῆρα καὶ μὲ δύναμη νὰ ζήσει. Τέτοια σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴ θέλοῦμε τὴν ἐκπαίδευση — καὶ τὸ ξανατονίζοῦμε αὐτὸ — μὲ τὴν προσπάθεια τῆ σύντομη νὰ μὴ βάλει στὸ παιδὶ πρόληψες καὶ δεισιδαιμονίες, μὰ νὰ τοῦ ἐνισχύσῃ τὴν παρατήρησι καὶ τὴν κρίσιν, νὰ τὸ ἀφήσῃ νὰ βγάλει μόνο του συμπεράσματα γιὰ τὰ διάφορα προβλήματα πού θὰ ἔχει νὰ ἐξετάσῃ. Δὲ θὰ ἐκπαθῶ ἔδω σὲ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ εἶδος τῆς μόρφωσης· γιατί πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔχουν ν' ἀνοίχουν σήμερᾶ τὰ μάτια τῶν πολλῶν γιὰ νὰ ἴδουν τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες, νὰ ἴδουν τὴν πάλη τῶν συμφερόντων μέσα στὴν κοινωνία, νὰ ἴδουν μὲ ποιὸς πρέπει νὰ ἐνωθοῦν καὶ ποιὸς πρέπει νὰ πολεμήσουν καὶ τέλος νὰ ἴδουν πῶς πρέπει νὰ προφυλάξουν τὴν ἐρχόμενὴ γενιὰ ἀπὸ ἐκμετάλλεψη καὶ καταπίεσι δίνοντάς της μόρφωση κατὰλληλη γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Μόνο λοιπὸν ἔτσι ἢ μορφωμένη φιλελεύτερη τάξη ἔρθεῖ στὰ πράματα, θὰ ἔχει ἔρθεῖ ὁ καιρὸς τῆς φιλελεύτερης ἐκπαίδευσης, πού θ' ἀπαλλάξῃ τὰ παιδιὰ τῆς ἐρχόμενης γενιᾶς ἀπ' τὴν ἐκμετάλλεψη πού δοκίμασαν πρῶτα, κ' ὕστερα μὲ κόπο πέταξαν ἀπὸ πάνω τους οἱ πατεράδες τους. Γι' αὐτὸ, τὸ ζήτημα τῆς ἀθητικῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης δὲν εἶναι γενικὸ, κοινὸ μεγαλοαστοῦ, μικροαστοῦ κ' ἐργάτη — ἐνδιαφέρει μόνο ἐκείνους πού σήμερᾶ ἄλλοι τοὺς ἐκμεταλλεῖονται, γιατί αὐτοὶ εἶν' οἱ ἀπόκληροι τῆς σημερινῆς κοινωνίας, αὐτοὶ θέλουν νὰ τινάξουν τὰ δεσμά πού τοὺς ἔβαλαν οἱ τωρινοὶ ἐκμεταλλεῖτές τους.